

Zwakbegaafdheid bij Antilliaanse verdachten

D.J. VINKERS

ACHTERGROND De prevalentie van zwakbegaafdheid bij pro Justitia gerapporteerde Antilliaanse verdachten is hoog.

DOEL Beschrijven van de prevalentie van zwakbegaafdheid en zwakzinnigheid bij pro Justitia gerapporteerde Antilliaanse verdachten aan de hand van de gebruikte IQ-tests en beperkingen in het aanpassingsvermogen.

METHODE Onderzoek van 249 psychologische pro Justitia-rapportages van Antilliaanse verdachten tussen 2003 en 2008 in één arrondissement.

RESULTATEN Zwakbegaafdheid werd in 91 rapportages (36,6%) vastgesteld en zwakzinnigheid in 26 rapportages (10,4%). De prevalentie van zwakbegaafdheid was het laagst wanneer de GIT-2 werd gebruikt (19,7%) en het hoogst wanneer de WISC-III werd gebruikt (47,8%). In geen enkele rapportage werden beperkingen in het aanpassingsvermogen gerapporteerd of door middel van vragenlijsten geobjectiveerd, wat wel een noodzakelijk criterium voor de diagnose zwakbegaafdheid is.

CONCLUSIE Bij pro Justitia gerapporteerde Antilliaanse verdachten moeten ook beperkingen in het aanpassingsgedrag worden onderzocht.

[TIJDSCHRIFT VOOR PSYCHIATRIE 53(2011)1, 9-14]

TREFWOORDEN Antillianen, forensische psychiatrie, rapportage pro Justitia, zwakbegaafdheid

Van zwakbegaafdheid wordt gesproken bij een IQ-score van 71-84 (Koster van Groos 2001). Bij zwakbegaafdheid moet zowel het verstandelijk functioneren als het aanpassingsgedrag beperkt zijn (Koster van Groos 2001). Uit eerder onderzoek van de 21.857 pro Justitia-rapportages die tussen 2000 en 2006 in Nederland werden gemaakt, bleek dat Antilliaanse verdachten veel vaker als zwakbegaafd werden gediagnosticeerd (22%) dan verdachten met een andere etnische achtergrond (14%) of Nederlandse verdachten (12%; Vinkers e.a. 2010).

Er is een aantal mogelijke verklaringen voor deze hoge prevalentie van zwakbegaafdheid bij Antilliaanse verdachten. Problemen met de Nederlandse taal komen vaak voor bij Antillianen, omdat op de Nederlandse Antillen vooral Papi-

aments of Engels wordt gesproken (Prins-Winkel 1975; Van Hulst 1997; Vedder 1987; 1995). Antillianen hebben in het Nederlandse onderwijs een hoog schoolverzuim en verlaten vaker voortijdig school (Van Boom e.a. 2008). Terwijl andere bevolkingsgroepen de laatste decennia met een inhaalslag bezig zijn geweest qua onderwijs, is de verbetering bij Antillianen in Nederland minimaal (Herweijer 2009).

Voor Antillianen gelden ook de andere bezwaren wat betreft het afnemen van IQ-tests bij allochtone bevolkingsgroepen. Deze zijn: dat in vrijwel alle IQ-tests etnocentristische items voorkomen (bijvoorbeeld specifiek Nederlandse spreekwoorden of de vraag 'Wie is Anne Frank?'); dat een scholingsachterstand leidt tot het minder

getraind zijn in het maken van tests; dat in veel gevallen referentiescores van allochtone kandidaten ontbreken (Bochhah e.a. 2001; Van den Berg & Bleichrodt 2000; Van den Berg & Van Leest 1999). In de best practice voor psychologisch onderzoek pro Justitia wordt dan ook geadviseerd om bij allochtone verdachten IQ-tests te gebruiken die minder cultuurgebonden zijn, bijvoorbeeld de Raven of de Multiculturele Competentie Vragenlijst (Hoogerwerf e.a. 2009).

Wanneer de diagnose zwakbegaafdheid wordt gesteld, moeten beperkingen in het aanpassingsgedrag ook gerapporteerd en onderbouwd worden, bijvoorbeeld door middel van een vragenlijst zoals de Sociale Redzaamheidsschaal Plus (Kraijer & Plas 2006). Het aanpassingsgedrag moet op minstens twee van de volgende tien gebieden beperkt zijn: (1) communicatie; (2) zelfverzorging; (3) zelfstandig kunnen wonen; (4) sociale en relationele vaardigheden; (5) gebruikmaken van gemeenschapsvoorzieningen; (6) zelfstandig beslissingen nemen; (7) functionele intellectuele vaardigheden; (8) werk; (9) ontspanning en (10) gezondheid en veiligheid (Koster van Groos 2001). Het onderzoeken van aanpassingsgedrag bij verdachten wordt overigens wel bemoeilijkt als zij gedetineerd zijn (Spaans 2005).

Ik onderzocht bij psychologisch gerapporteerde Antilliaanse verdachten de gebruikte IQ-tests en de beperkingen in het aanpassingsgedrag, om zo een beter begrip te krijgen van de prevalentie en diagnostiek van zwakbegaafdheid bij Antilliaanse verdachten in Nederland.

METHODE

Het doel van de rapportage pro Justitia is om te bepalen of een verdachte lijdt aan een psychiatrische stoornis, in welke mate deze stoornis een rol heeft gespeeld bij het ten laste gelegde delict waardoor de mate van toerekeningsvatbaarheid wordt bepaald, en ten slotte welke behandeling geadviseerd kan worden om recidive te voorkomen (Canton & Van Kordelaar 2004). Wanneer er een vermoeden bestaat dat een psychiatrische

stoornis (mede) tot het ten laste gelegde delict heeft geleid, wordt een voorgeleidingsconsult van de verdachte of direct een rapportage pro Justitia aangevraagd bij het Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie (NIFP) door de officier van justitie of de rechter-commissaris (Blansjaar e.a. 2008). Rapportages pro Justitia worden elektronisch geregistreerd in Nederland in het Forensisch Rapportage en Informatie Systeem (FRIS). Dit systeem bevat gegevens over demografische en psychiatrische kenmerken van de gerapporteerde verdachte, waaronder de etnische achtergrond. De gegevens worden door de rapporteur aangeleverd met behulp van het FRIS-formulier dat een aantal vaste categorieën heeft.

Onderzocht werden alle psychologische pro Justitia-rapportages (zowel die door alleen een psycholoog als de gecombineerd psychologisch-psychiatrische) van Antilliaanse verdachten aangevraagd tussen 1 januari 2003 en 31 december 2008 in het arrondissement Rotterdam. Deze rapportages werden onderzocht op: (1) het vastgestelde verstandelijk functioneren: een normale (minimaal benedengemiddelde tot begaafde) intelligentie, zwakbegaafdheid, of zwakzinnigheid. Het FRIS-formulier was doorslaggevend als de rapportage hierover niet duidelijk was; (2) de gebruikte IQ-tests; (3) de rapportage van beperkingen in het aanpassingsgedrag in de pro Justitia-rapportage.

De verschillen tussen alle gebruikte IQ-tests werden niet statistisch getoetst vanwege de lage frequentie van sommige (combinaties van) IQ-tests. De verschillen tussen de vier meest gebruikte IQ-tests, waarbij combinaties van verschillende tests mogelijk waren, werden getoetst met een χ^2 -toets. Tevens werd in een aparte analyse de prevalentie van zwakbegaafdheid en zwakzinnigheid bij kinderen (met een leeftijd 17 jaar of jonger ten tijde van de pro Justitia-rapportage) beschreven.

RESULTATEN

Er werden 341 psychologische rapportages pro Justitia aangevraagd van Antilliaanse verdach-

ten in de periode 2003-2008. Van 12 rapportages was geen informatie beschikbaar; 3 personen bleken geen Antilliaanse achtergrond te hebben en 9 opdrachten voor rapportage waren ingetrokken voordat er werd gerapporteerd. Van de overblijvende 317 rapportages werd 49 keer onderzoek geweigerd. Bij 5 personen kon geen IQ-test worden afgenomen vanwege een psychotisch toestandsbeeld. Bij 14 verdachten werd verwezen naar eerder onderzoek en werd geen nieuwe IQ-test afgenomen. Het ging daarbij in 4 gevallen om een normale intelligentie, in 9 gevallen om zwakbegaafdheid en in 1 geval om zwakzinnigheid. Een IQ-test werd in de overige 249 rapportages pro Justitia afgenomen (zie tabel 1). In 132 rapportages (53,0%) was er sprake van een normale intelligentie, in 91 rapportages (36,6%) van zwakbegaafdheid, en in 26 rapportages (10,4%) van zwakzinnigheid.

De meest gebruikte IQ-test was de Wechsler Adult Intelligence Scale (WAIS-III), gevolgd door de Groninger Intelligentie Schaal (GIT-2), de Wechsler Intelligence Scale for Children – Revised for the Netherlands (WISC-III) en de Raven (tabel 1). De prevalentie van zwakbegaafdheid was het laagst wanneer de GIT-2 werd gebruikt. De prevalentie van zwakbegaafdheid was rond de 50% wanneer de WISC-III, de Raven (ook in combinatie met de WAIS-III of WISC-III) en de Snijders-Oomen Niet-verbale Intelligentietest (SON-R) werden gebruikt.

Figuur 1 toont het verstandelijk functioneren per gebruikte IQ-test (combinaties van meerdere tests mogelijk). De verschillen tussen de ver-

schillende IQ-tests waren significant ($p < 0,001$; χ^2 -toets). De prevalentie van zwakbegaafdheid was het laagst wanneer de GIT-2 werd gebruikt (19,7%) en het hoogst bij gebruik van de WISC-III (47,8%). Bij zwakzinnigheid was er een vergelijkbaar patroon, met een prevalentie van 2,8% wanneer de GIT-2 werd gebruikt en 21,7% wanneer de WISC-III werd gebruikt.

In de onderzochte groep waren er 73 kinderen (29,3%). De prevalentie van zwakbegaafdheid bij kinderen was 46,6% en van zwakzinnigheid 15,1%. De meest gebruikte IQ-test bij kinderen was de WISC-III ($n = 38$), waarbij in 50,0% sprake was van zwakbegaafdheid en in 18,4% van zwakzinnigheid. In geen enkele rapportage werden beperkingen in het aanpassingsvermogen gerapporteerd of door middel van vragenlijsten geobjectiveerd. In enkele rapportages werd een goed sociaal functioneren juist gebruikt ter ondersteuning van de diagnose zwakbegaafdheid: bij een verdachte die *streetwise* is, zou er een overschatting kunnen zijn van het verstandelijk functioneren. Het omgekeerde was in geen enkel onderzoek het geval. In één geval werd de IQ-test afgenomen met een tolk Papiaments, waarbij de onderzochte verdachte normaal verstandelijk functioneerde.

DISCUSSIE

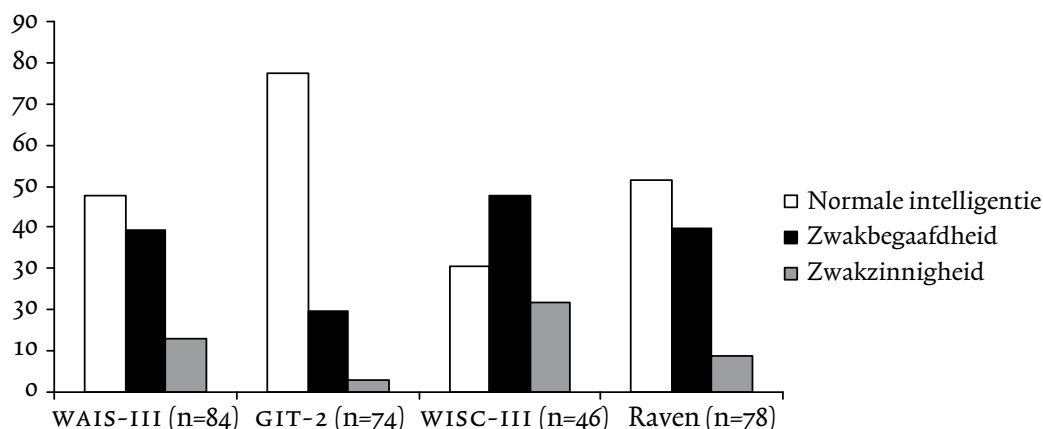
In dit onderzoek was bij meer dan één derde van de onderzochte Antilliaanse verdachten sprake van zwakbegaafdheid. Deze diagnose was

TABEL 1 Verstandelijk functioneren bij pro Justitia gerapporteerde Antilliaanse verdachten per gebruikte IQ-test(s)

	WAIS-III ($n = 70$)	GIT-2 ($n = 51$)	WISC-III ($n = 44$)	Raven ($n = 42$)	SON-R ($n = 2$)	Raven + WAIS-III ($n = 10$)	WAIS-III + GIT-2 ($n = 4$)	Raven + WISC-III ($n = 2$)	Raven + GIT-2 ($n = 24$)
Normale intelligentie ($n = 132$; 53,0%)	38 (54,3%)	39 (76,5%)	14 (31,8%)	22 (52,4%)	1 (50,0%)	2 (20,0%)	0	0	16 (66,7%)
Zwakbegaafdheid ($n = 91$; 36,6%)	24 (34,3%)	10 (19,6%)	21 (47,7%)	20 (47,6%)	1 (50,0%)	5 (50,0%)	4 (100%)	1 (50,0%)	5 (20,8%)
Zwakzinnigheid ($n = 26$; 10,4%)	8 (11,4%)	2 (3,9%)	9 (20,5%)	0	0	3 (30,0%)	0	1 (50,0%)	3 (12,5%)

WAIS-III = Wechsler Adult Intelligence Scale; GIT-2 = Groninger Intelligentie Schaal; WISC-III = Wechsler Intelligence Scale for Children – Revised for the Netherlands; SON-R = Snijders-Oomen Niet-verbale Intelligentietest.

FIGUUR 1 Verstandelijk functioneren bij pro Justitia gerapporteerde Antilliaanse verdachten per gebruikte IQ-test (combinaties van meerdere IQ-tests mogelijk); WAIS-III = Wechsler Adult Intelligence Scale; GIT-2 = Groninger Intelligentie Schaal; WISC-III = Wechsler Intelligence Scale for Children – Revised for the Netherlands.

echter in alle gevallen alleen gebaseerd op de IQ-score. In geen enkele rapportage werd gerapporteerd over beperkingen in het aanpassingsgedrag. Dat laatste is echter wel een noodzakelijk criterium voor de diagnose zwakbegaafdheid (Koster van Groos 2001). Het is niet duidelijk welk gedeelte van de gerapporteerde verdachten een beperkt aanpassingsgedrag heeft. Het verdacht worden van een delict is echter geen reden om aan te nemen dat er automatisch sprake is van een beperkt aanpassingsgedrag. Dit zou een interessant onderwerp voor verder onderzoek zijn.

Testverschillen Van de gebruikte IQ-tests was het vooral de WISC-III waarop laag gescoord werd door Antilliaanse verdachten. De WISC-III werd in de meeste gevallen door Antilliaanse kinderen (17 jaar of jonger) gemaakt. Deze bevinding kan erop wijzen dat er vooral onder jonge Antilliaanse verdachten in Nederland een scholingsachterstand is, wat in overeenstemming is met het hoge schoolverzuim en het vaker voortijdig verlaten van de school van Antilliaanse jongeren (Van Boom e.a. 2008). Een alternatieve hypothese is dat Antilliaanse verdachten bij de WISC-III lagere scores behalen dan bij andere IQ-tests. Dit zou nagegaan kunnen worden met normeringsonderzoek van IQ-tests voor Antillianen. Con-

creet gaat het dan om afname van verschillende IQ-tests onder gelijke omstandigheden in een groep Antilliaanse jongeren en jongvolwassenen. Deze studie laat zien dat er behoefte is aan een dergelijk onderzoek, maar dat was ook al duidelijk uit eerder onderzoek (Bos 2002).

Op de GIT-2 behaalden de Antilliaanse verdachten de hoogste scores. Hoewel de Raven een geschikte test is voor anderstaligen (Hoogerwerf e.a. 2009), werden bij deze test lagere scores behaald dan bij de GIT-2. Eerder onderzoek bij *assertive community treatment* (ACT)-teams liet zien dat allochtone patiënten iets beter scoorden bij de Raven dan bij de GIT-2 (Stuurman e.a. 2009). Omdat het suggereren van een IQ op basis van alleen een Raven ongewenst is (Hoogerwerf e.a. 2009), lijkt de GIT-2 voor het onderzoek van Antilliaanse verdachten geschikter te zijn. De *Multiculturele Competentie Vragenlijst* werd in geen enkele rapportage toegepast, terwijl dit mogelijk wel een geschikte test is voor het onderzoek van allochtone verdachten (Van den Berg & Bleichrodt 2000; Hoogerwerf e.a. 2009).

Interpretatie De IQ-scores van Antilliaanse verdachten moeten net als bij andere bevolkingsgroepen met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd (Bochhah e.a. 2001). Dit geldt des te meer

wanneer een lage IQ-score tot een verminderde toerekeningsvatbaarheid zou leiden (Blansjaar e.a. 2008). Er zijn verschillende factoren die de IQ-score bij Antillianen negatief beïnvloeden: problemen met de Nederlandse taal, scholingsachterstand, het ontbreken van referentiescores en het vóórkomen van etnocentrische items in de IQ-tests (Van den Berg & Bleichrodt 2000; Van den Berg & Van Leest 1999; Bleichrodt & Van de Vijver 2000; Bochhah e.a. 2001).

Mogelijke aanpassingen Als er aanwijzingen zijn voor onvoldoende taalvermogen, zou men dit kunnen objectiveren met een test voor Nederlandse taalbeheersing (Kraijer & Plas 2006). Ook zou men aan een tolk Papiaments kunnen denken. Bij de interpretatie van de testresultaten zouden scholingsachterstand en de specifieke score op etnocentrische items aan de orde kunnen komen. Normeringsonderzoek van IQ-tests bij Antillianen zou kunnen leiden tot meer valide referentiescores. Een concrete aanbeveling is derhalve het onderzoeken van de validiteit van verschillende IQ-tests bij Antillianen door deze in zowel Papiaments als Nederlands af te nemen.

Kanttekeningen Er zijn verschillende kanttekeningen te plaatsen bij dit onderzoek. Ten eerste kan niet worden uitgesloten dat Antilliaanse verdachten niet als zodanig herkend zijn door de rapporteur. Ten tweede is geen onderscheid gemaakt tussen eerste- en tweedegeneratie Antilliaanse verdachten, wat mogelijk wel een belangrijk verschil is (Van Boom e.a. 2008; Van Hulst 1997). Ten derde is er geen rekening gehouden met geslacht. Ten vierde beperkt de onderzochte groep zich tot Antillianen die in contact zijn gekomen met justitie en bovendien gaat het om slechts één arrondissement. De conclusies uit dit onderzoek kunnen we niet zonder verder onderzoek generaliseren naar de algemene Antilliaanse bevolking.

CONCLUSIE

Ik concludeer dat dit onderzoek laat zien dat Antilliaanse verdachten laag scoren op IQ-tests. Dit is vooral van toepassing op de WISC-III, mogelijk door een specifieke scholingsachterstand bij Antilliaanse verdachten van 17 jaar of jonger. Beperkingen in het aanpassingsvermogen worden bij het intelligentieonderzoek te weinig gerapporteerd. Op grond van dit onderzoek kom ik tot het advies om bij Antillianen rekening te houden met taalproblemen en om eventuele beperkingen in het aanpassingsvermogen te rapporteren.

LITERATUUR

- Berg RH van den, Bleichrodt N. Intelligentiemeting bij kandidaten met verschillende culturele achtergronden: de Multiculturele Capaciteiten Test (MCT-M). *Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie* 2000; 55: 134-47.
- Berg RH van den, van Leest PF. Praktisch testgebruik bij allochtonen. *Wanneer zinnig, nuttig, of waardeloos? De Psycholoog* 1999; 34: 256-60.
- Blansjaar BA, Beukers MM, van Kordelaar WF. Stoornis en delict. *Handboek psychiatrische en psychologische rapportage in strafzaken*. Utrecht: De Tijdstroom; 2008.
- Bleichrodt N, van de Vijver FJR. Het gebruik van psychologische tests bij allochtonen: Problemen en remedies. Lisse: Swets & Zeitlinger; 2000.
- Bochhah N, Kort W, Seddik H, van de Vijver F. Deskundigen over het testen van etnische minderheden. Rotterdam/Amsterdam: Landelijk Bureau ter bestrijding van Rassendiscriminatie/NIP; 2001.
- Bos J. Recensie van Bochhah N, Kort W, Seddik H, van de Vijver F. Deskundigen over het testen van etnische minderheden. *Maandblad Geestelijke volksgezondheid* 2002; 57: 132-3.
- Boom J de, van San M, Weltevrede AM. Antilliaanse Rotterdammers 2008. Een monitor van hun maatschappelijke positie. Rotterdam: RISBO/EUR; 2008.
- Canton WJ, van Kordelaar WF. Rapportage pro Justitia. *Tijdschr Psychiatr* 2003; 45: 609-18.
- Herweijer L. Making up the gap. Migrant education in the Netherlands. Den Haag: SCP; 2009.
- Hulst van H. Morgen bloeit het diabaas. Amsterdam: Het Spinhuis; 1997.

- Hoogerwerf R, van Kordelaar W, Pauw J, Verheugt T, van Woudenberg I. Best Practice Ambulant Forensisch Psychologisch onderzoek in het strafrecht voor volwassenen. Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie; 2007.
- Koster van Groos GAS. Handleiding diagnostische criteria DSM-IV-TR. Amsterdam: Swets & Zeitlinger; 2001.
- Kraijer DW, Plas JJ. Handboek psychodiagnostiek en beperkte begaafdheid. Amsterdam: Harcourt; 2006.
- Prins-Winkel FW. Kabes Duru? Verslag van een onderzoek naar de onderwijssituatie op de Benedenwindse Eilanden van de Nederlandse Antillen, in verband met het probleem van de vreemde voertaal bij het onderwijs. Zeist: Dijkstra; 1975.
- Spaans E. Prevalentie-onderzoek licht verstandelijk gehandicapten in de justitiële jeugdinrichtingen. Een IQ-puntje meer of minder...? Den Haag: ID/CUB; 2005.
- Stuurman S, Mulder A, van Straaten B, Kruijt P, de Baan M, Mulder N. Intelligentieonderzoek bij patiënten van Assertive Community Treatment (ACT)-teams. Rotterdam: Bavo Europort; 2008.
- Vedder P. De Nederlandse taal in het Curaçaose lagere onderwijs. *Comenius* 1987; 7: 290-304.
- Vedder, P. Antilliaanse kinderen. Taal, opvoeding en onderwijs op de Antillen en in Nederland. Utrecht: Jan van Arkel; 1995.
- Vinkers DJ, Barendregt M, de Beurs E, Rinne T, Hoek HW. Pre-trial evaluations and ethnicity in the Netherlands. *International Journal of Law and Psychiatry* 2010; 33: 192-6.

AUTEUR

D.J. VINKERS is als psychiater verbonden aan het Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie.
Correspondentieadres: dr. D.J. Vinkers, NIFP, Postbus 3175, 3003 AD, Rotterdam.
E-mailadres: d.vinkers@dji.minjus.nl.

Geen strijdige belangen meegedeeld.

Het artikel werd voor publicatie geaccepteerd op 20-8-2010.

SUMMARY

Borderline intellectual functioning in Antillean suspected offenders – D.J. Vinkers –

BACKGROUND There is a high prevalence of borderline intellectual functioning in the pre-trial reports on Antillean suspected offenders.

AIM To describe the prevalence of borderline intellectual functioning and mental retardation in Antillean suspected offenders on the basis of IQ-tests applied and reports on limitations in adaptive functioning of these ‘offenders’.

METHOD A study was made of 249 psychological pre-trial reports of Antillean suspected offenders between 2003 and 2008 in one Dutch judicial district.

RESULTS Borderline intellectual functioning was ascertained in 91 reports (36.6%) and mental retardation in 26 reports (10.4%). The prevalence of borderline intellectual functioning was lowest when the GIT-2 was used (19.7%) and highest when the WISC-III was used (47.8%). Limitations in adaptive functioning were not mentioned in any reports or questionnaires, although both these criteria are required to be met for a diagnosis of borderline intellectual functioning.

CONCLUSION Pre-trial reports on Antillean suspected offenders need to state clearly whether these ‘offenders’ have exhibited limited adaptive functioning.

[Tijdschrift voor Psychiatrie 53(2011)1, 9-14]

KEY WORDS Antilleans, borderline intellectual functioning, pre-trial reports, forensic psychiatry